

Garşa ýazar duraryn

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Garşa ýazar duraryn GARŞA ÝAZAR DURARYN

Nobel baýragynyň laureaty amerikan ykdysatçysy Kristofer Albert Sims şeýle diýipdi:

» – *Biziň üçin ykdysady krizisleri çözmek çaga oýnawajyndan enaýy däl, agsamalaryň barsy syýasatyň özünde.*»

Türkiýäniň we bütin dünýäniň başdan geçirýän ykdysady çökgünliginiň-agyr heläkçiligiň ýeke-täl sebäpkäri syýasy häkimiýetlermi? Ykdysady sferanyň (usulyň), akymyň roly ýokmy? Meselem, mundan birküç ýyl owalyňa çenli Çikago uniwersitetiniň ykdysatçylarynyň hiç hili ýazygy ýokmy?

Jogaby Nobel baýragynyň laureaty ykdysatçy **Angus Diton** bersin:

“ – Çikago uniwersiteti ykdysadyýet babatda käbir bazarlara gönükdirilen sagdyn ynam döretdi, emma bazarlaryň nämäni etmändigini, nämäni ýaramaz ýerine ýetirendigi ýa-da hiç wagtam etmeli däl zatlary hakynda az maglumat berdi. Pelsepeçiler hiç wagt puluň hemme zady çözüändigini, puluň ýagşylygyň ýeke-täk ölçegidigini ylalaşaslary gelmedi, emma ykdysatçylary olara düşünmek we diňlemek üçin wagtlaryny kän sarp etmediler.

Özgeriş gözyetimde – Kembriz uniwersitetiniň ykdysadyýetine aşa üns bermek diňe kapitalizme däl, eýsem ykdysady ylyma gönügen ynanjy-da gaýtadan dikeltmäge ýardam berip biler...”

Ykdysady ynanjy ýok eden Çikago uniwersitetiniň «önümi neoliberal ideologiya – **«Çikagonyň ýigdekçelerine»** öwrüldi!

Bu ýagdaý bizde-de Turgut Özal bilen başlady we Erdogan bilenem ýoluň ahyryna gelindi. Häzir biziň başymyzdan inen

agyr çökgünligiň iň esasy sebäbi-de, gürrüňsiz şu...

Eýse, näme etsek gowy bolar?

Oppozision partiýalar güýç-kuwwatyny diňe häkimiýetiň oňaysyz oýunlaryny tankyt etmäge sarp edip gezjekmikä? Halk köpçüligi şeýle-de başyndan geçirip görenokmy näme krizisiň näderejede uludygyny?

Sorag şu: oppozisiýa haýsy ykdysady sfera bilen şunça agyr meseleleriň çözgüdini taparka?

Täze binýatlaýyn reformalar geçirmek gerek diýip, garşa gaýtalamakdan ýadamok...

• HOŞ GELDIŇ, ATATÜRK

Häzir... sagçylaram, çepçilerem krizisiň çözgüdini merkantilist-howandarçy ykdysadyýetden gözleýär. Hoş geldiň, Atatürk! Hoş geldiň, RHP maksatnamasy!

Dünýä şu sepgide geldi: döwletiň özi bazara girmeli!

Mundan beýläk... baýlygyň, kapitalyň, hyzmatlaryň we tehnologiýanyň erkin dolanşyk syýasaty düşünjesi täsirini ýitirýär.

Mundan beýläk... döwletiň ara girip, geçirilen işleriň döwletiň bähbitlerine laýyk gelyändigini, ýurduň durnuklylygyna, içerki we daşarky howpsuzlygyna zyýan ýetip biljekdigine ýa-da bilmejekdigine gözegçilik etmeginiň gerekdigi baradaky düşünje agdyklyk edip başlady.

Döwlete bazarda jogapkärçilik berilýär. Döwlet indi synçy bolup oňaymaz, «**göze görünmeýän elleriň**» adama gowy ýaramaýandygyna ýene bir gezek agyr ýitgiler çekip akyl ýetirdiler...

Diňe ykdysady krizisler däl, döwletiň elini-aýagyny bazardan çekmedik ýurdy bolan Hytaýyň nähili baýandygy-da jemgyýetçi düşünjäniň täsirini artdyrmakda uly rol oýandy. (Jelal Baýar, Adnan Menderes we onuň yzyndan gelen sagçy häkimiýetler Atatürküň döwlet ýolbaşçysyka başyny başlan ykdysady sistemasyny dowam eden bolsadylar, ýurdumyz nädereje baýardy?)

Häzir dünýäde döwletiň-jemgyýetiň ýyldyzy parlaýar!

Häzir dünýäde kuwwatly döwletleriň ähmiýetine-gymmatyna ýene bir gezek aýdyň göz ýetirdiler!

Bilimden saglygy goraýyş ulgamyna, ylymdan tehnologiýa çenli

döwletiň adam bilen baglanyşykly syýasy ugurlary erkin bazaryň ygtyýaryna bermegiň, döwletiň maýa goýumlaryny azaltmagyň näderejede ýalňyşdygyny başymyzdan geçen soňky ýykgynçylyk ýene bir gezek orta çykardy.

Ykdysadyýetde döwletiň oýnaýan roly möhüm funksiýa öwrülýänça şu sorag gutulgysyz boldy:

Haýsy kadrlar, haýsy ykdysady meýilnamalar bilen adamzady krizizden çykaryp bolar?

• AÝGYTLAÝJY ÇATRYK

Hytaý dilinde **krizis** we **mümkinçilik** diýen sözler bir kökden gelip çykýar.

Bizde-de **risk** (howp) we **rysk** sözleri barça gadymy maglumatlar ýaly her aýgytlaýjy çatrygyň-krizisiň täze mümkinçilikleri-alternatiwalary döretjegini aňladýar!

Ýagdaý şeýle bolýan bolsa... ýurda täze ruh gerek, bu gezek binýatlaýyn reformalary geçirmekden gijä galmaly däl.

Muny häkimiýetiň döreden tarapgöý çawuş rentasyny, talaňçylygyny, eksplutasiýasyny, çetleşdirme syýasatyny, krisizi tankyt edip, ýagny, zol-zol yza garap we boş takal okap edip bilmersiňiz.

Kylyçdaroglynyň soňky wagtlarda dymyp çykyş etme syýasaty diýseň gutlarlyklydyr. Häkimiýetiň demokratik guramalardyr edaralary we kada-kanunlary äsgermezçilikli çetleşdiriji, bölünişikçi, lagerleşdiriji terzi we hemmeleriň kimdir biri bilen gohlaşýan «**hobbesýen**» garaýşy syýasatyň işjeňligini, sylag-hormatyny ýok etdi we etmegine dowam edýär. Syýasat dünýäsinde goh-galmagaldan, dawa-jenjelden başga eşdilyän zat ýok!

Muňa eýermek-häkimiýete söz atmak, ýaňkalaşmak oppozisiýany-da pese düşürýär, bu ýerliksiz goh-galmagalyň çöwlüminden çykmak gerek indi.

Boş lakgyldamagy goýup, ýurdy öňe gitdirip we ösdürip biljek, döredijilikli, bähbitli syýasy ugurlaryň-maksatnamalaryň gözleginde bolmak gerek.

Tutus ýurdy gurşap alan ykdysady üýtgeşmä açyk, reformalaryň

buşlukçysy bolan ruhlandyryjy batyrgaý syýasy ugurlary kesgitlep, halkyň ynamyny gazanyp bolar...

Bu ugurda ýolgörkezijimiz Atatürkdir!

Ykdysasy dinamiziň gözlegindäki Günbatar howandarçy otuzynjy ýyllara dolanyp barmagyň ýollaryny agtarýarkän biz Atatürküň kän bilinmeýän 1928-nji ýyldan soňky ömür ýoluny öwran-öwran öwrenmelidiris. Respublika taryhymyzyň iň uly krizisini diňe şeýdenimizde aşyp bileris...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 01.10.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Maliýe we ykdysadyýet